

Desigualtat i polítiques mundials

François Houtart

Professor a l'Institut d'Alts Estudis Nacionals (IAEN), Quito, Equador

Les desigualtats al món han augmentat. Els més rics van fer-se més rics el 2014 i van afegir 92.000 milions de dòlars a la seva fortuna conjunta. El patrimoni net dels 400 multimilionaris més rics del món era el 29 de desembre de 4,1 bilions, segons l'Índex dels Multimilionaris de Bloomberg, un rànding diari dels més rics. I segons Oxfam-Intermón, els súper rics encara augmentaran més els anys vinents...

"Una informació difosa recentment pel World Ultra Wealth Report del banc suís UBS-AG –escriu l'economista Juan Paz i Miño, de la Universitat Catòlica de Quito– torna a comprovar l'escandalosa concentració de la riquesa a Amèrica Llatina: al Brasil hi ha 4.015 multimilionaris, amb 777.000 milions de dòlars; a l'Argentina, 1.100, amb 150.000 milions \$; a Colòmbia 635, amb 80.000 milions \$; a Xile 515, amb 65.000 milions \$; a Perú 470, amb 60.000 milions \$; a Veneçuela 435, amb 55.000 milions \$; a l'Equador 265, amb 30.000 milions \$; a Bolívia 205, amb 25.000 milions \$; a Paraguai 175, amb 25.000 milions \$; a Uruguai 120, amb 17.000 milions \$" (Juan J. Paz i Miño, *Piketty y América Latina*, a "El Telégrafo", Quito, 9-2-2015).

Al continent llatinoamericà va haver-hi un progrés en l'eradicació de la pobresa i, en menor mesura, de les desigualtats. La darrera dècada Amèrica Llatina (A.L.) ha aprofitat l'alça dels preus dels productes petrolers, de les mines i d'alguns sectors de l'agricultura d'exportació, i tots els països, tan progressistes com neoliberals, han realitzat programes de lluita contra la pobresa.

La desigualtat no es manifesta només en els ingressos, sinó que té molts altres aspectes, com l'accés a l'educació, la salut i altres serveis públics. També es manifesta en la concentració de poder econòmic, polític, militar, fruit del desenvolupament de polítiques imperials i de l'establiment de blocs. No es resol només amb una lluita contra la pobresa. Si els rics són més rics, alhora que els

pobres surten de la pobresa, la desigualtat pot continuar essent la mateixa; és el cas d'un país com el Brasil.

A la base de les desigualtats socials del món actual s'hi situa la lògica del capitalisme. D'una banda, es privilegia el guany (valor de canvi) i l'acumulació del capital com a motor de l'economia; la mesura del desenvolupament humà és el creixement i la concentració del capital i de la riquesa. D'altra, s'ignoren les externalitats, és a dir els danys a la natura i als éssers humans, que no són pagats pel capital i que influeixen molt sobre la desigualtat.

Un autor com l'economista francès Thomas Piketty, ha mostrat que contràriament al que diu la teoria clàssica, la concentració de la riquesa no afavoreix el desenvolupament econòmic, i que la disminució de les desigualtats, fins i tot sense posar en qüestió la lògica del sistema capitalista, és favorable al creixement. És per això que el capitalisme "modern" no s'oposa a les mesures estatals que lluiten contra la pobresa.

A Amèrica Llatina és força obvi. Els països neoliberals no han fet menys que els progressistes, perquè disminuir la pobresa significa ampliar la base del mercat. També estan a favor d'un cert nivell de formalitat del treball, de la seguretat social, i d'un estat estable, elements tots ells que creen condicions favorables al guany i a l'acumulació...

Aquest sistema de concentració de poder econòmic té les seves institucions, tan legals... com il·legals. En el camp oficial, són les grans institucions com el Banc Mundial, l'FMI i l'Organització Mundial del Comerç (OMC), les encarregades de regular el sistema en funció dels principis del mercat. En l'esfera il·legal, hi ha els paradisos fiscals, que permeten el reciclatge del diner criminal (narcotràfic, prostitució, mercat d'armes...) i l'evasió de les fiscalitats nacionals per part de les grans fortunes i les empreses multinacionals.

Les solucions proposades a nivell internacional són varies. L'any 2000, l'ONU va decidir disminuir a la meitat la pobresa extrema de cares a l'any 2015. Va haver-hi unanimitat sobre aquest objectiu, que no obstant encara deixava l'altra meitat dels pobres sense solució, perquè corresponia a interessos compartits: l'ampliació del mercat per a uns i preocupacions socials i humanitàries per d'altres.

Els països individuals van iniciar programes de lluita contra la pobresa, com les bosses familiars a Brasil, els bons humanitaris a l'Equador... que veritablement han tingut resultats positius per a milions de persones, però

generalment en una perspectiva assistencialista, creant clients més que no pas actors. Els estats postneoliberals d'A.L. van reforçar els serveis públics i l'accés a la salut i a l'educació. A la Xina i Vietnam, mecanismes del mercat, actuant sobre una situació de generalització de l'austeritat en la dignitat (accés per a tothom als béns bàsics), van permetre a milions de persones accedir a un consum més alt, però van introduir un nivell molt fort de desigualtat.

En els països del centre del sistema capitalista, la crisi dels anys 2008-2009, amb les seves polítiques d'austeritat, va ampliar la pobresa i les desigualtats. Les classes del capital van fer servir aquestes eines com a nous mitjans d'acumulació, i per reduir el que havien aconseguit vàries dècades de lluites socials.

Com pot veure's, calen solucions de fons que vagin més enllà de les polítiques assistencialistes, que caracteritzen la situació actual, tant en els països capitalistes com en els socialdemòcrates o "progressistes". N'hi hauria prou, com afirma Piketty, elevant la taxa d'impost dels més rics? No s'exclou aital mesura, però això no toca el fons del problema. Es tracta de crear les condicions que permetin a tothom ser actor social.

La desigualtat és un problema complex que implica tots els aspectes de la vida col·lectiva dels pobles. La condició per sortir de la desigualtat, afecta els quatre eixos de qualsevol vida social: la relació amb la natura, per a un equilibri harmònic i generalitzat; el predomini del valor d'ús sobre el valor de canvi en l'organització de l'economia; la generalització dels processos democràtics per permetre la participació, i la interculturalitat.

La institucionalització d'una societat sense pobresa i sense desigualtats socials té tres nivells: local, nacional i internacional. A nivell local, es tracta de promoure una economia solidària, una agricultura camperola, una participació política, una cultura de la gent comuna, i els actors són molt nombrosos. A la dimensió nacional, l'existència de moviments socials autònoms i la constitució per l'estat d'institucions de suport a l'economia i la cultura popular són solucions reals. També l'establiment d'una fiscalitat que afecti els ingressos més alts. Es tracta en cadascun d'aquests àmbits de lluites socials contra un sistema estructurat en funció d'interessos de classes, que promouen les desigualtats.

Les institucions regionals i internacionals també tenen una gran importància per garantir la construcció d'un paradigma postcapitalista. En l'àmbit internacional, les institucions que poden actuar se situen en l'àmbit regional i en

l'àmbit mundial. És a A.L. on els organismes regionals estan més desenvolupats. A Àsia, l'ASEAN podria exercir funcions més esteses, però manca la voluntat política dels països, i no tenen funcions més enllà dels àmbits econòmic i polític en les seves expressions clàssiques. El mateix passa a la Unió Africana.

A A.L. hi ha tres institucions que poden actuar sobre les desigualtats. La primera és l'ALBA (Aliança Bolivariana dels Pobles de la Nostra Amèrica) que agrupa una desena de països. Basada en els principis de complementarietat i solidaritat, oposats al principi de la competència del capitalisme, és l'única experiència "postcapitalista". Es va treballar en el camp econòmic per la solidaritat de l'abastament de petroli (Petrocaribe), pel suport al desenvolupament rural (Nicaragua), en l'àmbit social per l'"operació miracle", que va guarir milions de persones amb problemes oculars, mercès a la tecnologia mèdica cubana i a l'ajuda econòmica veneçolana, i finalment en el camp cultural, amb TeleSur.

La UNASUR (Unió de les Nacions d'Amèrica del Sud) pot tocar problemes socials i ambientals, però encara no té programes precisos en aquests dominis. Podria ser el lloc, per exemple, d'una acció comuna per salvar la selva amazònica.

Finalment, la CELAC (Comunitat d'Estats d'Amèrica Llatina i el Carib) és un òrgan capaç de promoure accions comunes a escala de tot el continent.

Els organismes especialitzats de les Nacions Unides, com la FAO, la UNESCO, l'OMS, tenen programes que de manera generalment indirecta, poden ser favorables a disminuir la desigualtat en els dominis de l'agricultura, la cultura i la salut. Només una reforma profunda dels organismes financers podrien invertir el paper negatiu que juguen actualment en favor de la reproducció del sistema capitalista essencialment generador de desigualtats.